

Fra udskoling til gymnasiets sprogfag: Hvad forbinder eller skiller os af? Opmærksomhedspunkter i overgangen.

Fagudvikling i praksis, Almenforståelse på HHX Online den 11.11.2020

Maria Pia Pettersson mapp@ucl.dk

Kort om mig:

Lektor, Ph.d. i læreruddannelsen

Fremmedsprogsdidaktik (som læreruddaner er jeg allrounder), forsknings
interesse interkulturelle pædagogik og flersprogethedsdidaktik

Aktuelle samarbejdspartnere: NCFF, Center for Grundskoleforskning, mm.

I har ordet:

Kort om jer: Hvad underviser I i?

Hvad er jeres hovedinteresser?

Oplevelser med udskolingselever i 1g i modul 'almen sprogforståelse'

<https://docs.google.com/document/d/1isnmJMIRnJk7K3Qh3He9XUJkqSCcU6nKinW0Q55zdQU/edit>

I. kort om jer:

underviser i:	mine hovedinteresse områder
Engelsk Engelsk historie ledelse	Litteratur , billeder, krige, læsning, historie, grammatik
Dansk / mediefag	US og UK politik/samfund, historie, moderne litteratur, kulturstudier, sammenhængen Arkitektur/samfund/kunst, kulturhistorie, pragmatik
Engelsk/historie	
spansk	Sprog og kommunikation og litteratur
Engelsk, dansk og AP + læsevejleder	kommunikation og retorik pragmatik
Engelsk, Afsætning, <u>AP</u> , Cambridge	
Tysk, psykologi, AP	USA - politiske og samfundsmæssige emner
engelsk dansk og historie Engelsk, Historie og AP	Tekstanalyse - især <u>litteræranalyse</u> Kulturstudie, især UK
Tysk Tysk Tysk og dansk	Mere om det kreative
Dansk og historie Engelsk og psykologi	Interkulturel kommunikation x 2 :-)
Engelsk/billedkunst	Tekstanalyse, kommunikation, kulturstudier. Den legende sprogtilegnelse
	Litteraturanalyse samfundsmæssige, kulturelle, historiske, politiske forhold, litteratur,

oplevelser med udskolingselever i 1. g:

hvad kan de?

De går meget skematisk til det hele

Mange har et stort fokus på grammatikken og mindre på samtalen

stor forskel i fagligt niveau

Nogle kan meget meget lidt.

Stor faglig spredning, stor spredning ift. evnen til at tænke/arbejde problemløsende med tekst. Manglende interesse for arbejdet med sprog og tekst -- de skal først begejstres/vækkes.

Meget stor spredning på, hvad eleverne kan!

Det er meget forskelligt.

Mange af dem kan ikke basal grammatik

Afhænger meget af hvilken folkeskole de kommer fra - elever fra Seligmann (Privatskole) er HARDCORE til grammatik/latinske udtryk

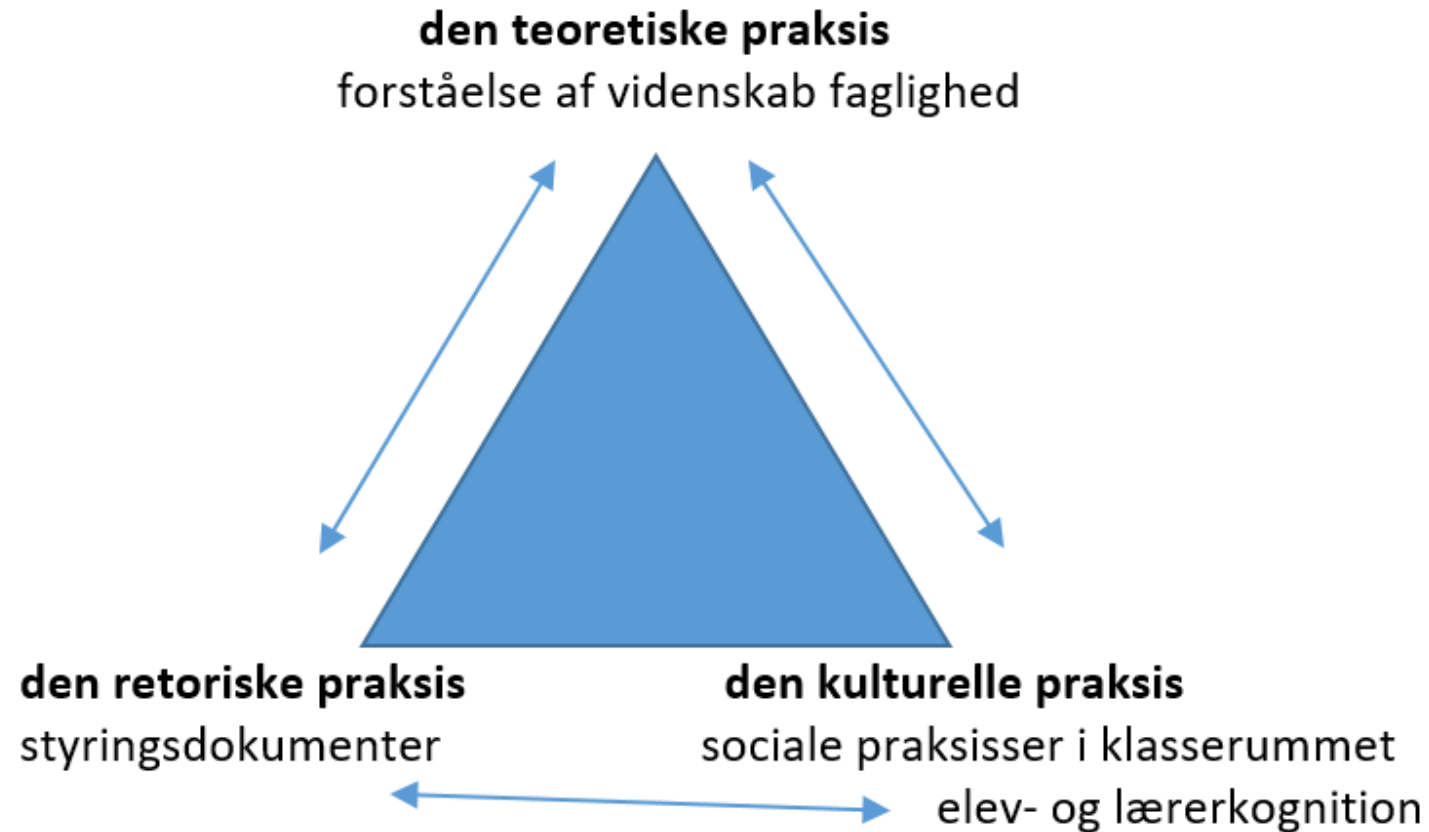
Overraskende mange har ikke basale grammatiske færdigheder

Mange elever ser ikke sprog som noget, der kunne være spændende at fordybe sig i

Meget afhængig af, hvilken skole de kommer fra

mange elever giver udtryk for, at det at lære sprog er uvigtigt. Grammatik opfattes som kedeligt og irrelevant

Oplæggets struktur; Krogh's model til at anskue fag (Krogh, 2003, 2011)

Planen for i dags oplæg

- I. Den retoriske praksis: uddannelses- og fagpolitisk styring
- II. Den kulturelle praksis = undervisningspraksisser i klasserummet
(Den teoretiske praksis = forståelser af gyldig videnskabelig viden)
- III. Opsamling på opmærksomhedspunkter og mulige tiltag

I. Den retoriske praksis: Baggrundstekster til min analyse

Faghæfterne for fransk, tysk, engelsk, dansk findes alle på <https://emu.dk/grundskole>

- I faghæfter indgår:
 - Folkeskolens formål
 - Fælles Mål, kompetence, viden- og færdigheder bindende
 - Læseplan: fagets identitet + en mere detaljeret beskrivelse af mål, kompetenceområder mm. – bindende
 - Undervisningsvejledning: ikke bindende

Dansk

Faghæfte 2019

Dansk

Indledning	3
Folkeskolens formål	4
Fælles Mål	5
Læseplan	27
Undervisningsvejledning	61

Tysk

Faghæfte 2019

Tysk

Indledning	3
Folkeskolens formål	4
Fælles Mål	5
Læseplan	19
Undervisningsvejledning	43

Engelsk

Faghæfte 2019

Engelsk

Indledning	3
Folkeskolens formål	4
Fælles Mål	5
Læseplan	23
Undervisningsvejledning	53

Fransk

Faghæfte 2019

Fransk

Indledning	3
Folkeskolens formål	4
Fælles Mål	5
Læseplan	19
Undervisningsvejledning	45

Hvad står der i formål for fagene?

Fremmedsprogene:

... eleverne skal udvikle kompetencer til at kommunikere mundtligt og skriftligt globalt og lokalt nu og i deres fremtidig liv (side 7 i alle faghæfterne)

Dansk:

Eleverne skal i faget dansk fremme deres oplevelse og forståelse af litteratur og andre æstetiske tekster, fagtekster, sprog og kommunikation ... (side 7)

Fælles for alle

Formålet med sproglæring er kommunikation – i et dannesperspektiv
(i folkeskolens formål og fagenes identitet)

Nærmere forståelse af sprogsynet

I dansk faghæfte: et udpluk

” ... sociokulturelt og funktionelt sprogsyn” (læseplanen, s. 35)

”korrekt grammatik” (under mål, s. 17, 21) ”sætningsgrammatik, stavning, tegnsætning og layout” (læseplanen, s. 47) ”udtrykke sig forståeligt, klart og varieret i skrift, tale, lyd og billede i en form, der passer til genre og situation” (kompetencemål, s. 8)

”... stavestrategier, retstavning, tegnsætning, grammatik og layout i funktionelle skriveaktiviteter.” (læseplan, opmærksomhedspunkt, s. 44)

fortsat

udpluk fra faghæfterne for fremmedsprog

I tysk, fransk og i engelsk findes den samme formulering under fagets forståelse af sprog og kultur:

”Faget bygger på et kommunikativt funktionelt sprogsyn. Kommunikativt, da sprog er et redskab for både mundtlig og skriftlig kommunikation. Funktionelt, fordi sprog altid har en funktion i mellem menneskelige relationer.”(s. 24 i de to første, 28 engelsk)

I engelsk: funktionel grammatik optræder flere gange under viden og færdighedsområder efter 9. I læseplanen finder vi følgende citat: ”Der kan være fokus på funktionel grammatik fra starten, nemlig sammenhængen mellem tekstens formål og de sproglige valg.” (1.-4. klasse, s. 36)

I fransk tales der om ”den basale grammatik i forhold til kommunikationens funktionelle sammenhæng, grammatikken ses i sammenhæng” (læseplan, s. 38)

I tysk: ”I gennem skriftsproget er det muligt at arbejde med og udvikle elevernes sproglige opmærksomhed” (s. 33). ”[...] opmærksomhed rettet mod sproglige strukturer, der er afgørende for forståelig kommunikation i forskellige genrer”. (s. 38)

Begrebet 'grammatik' forekommer i engelsk faghæftet:

4 X som funktionel grammatik

1 X henvises der til GRAMMA 3 (projektet som jeg kommer til at tale senere om)

1 X forklares det under morfologi på ordlisten side 96f.

I tysk faghæftet tales om:

Funktionel sprogsyn og et **kommunikativt** tilegnelsessyn (fx s. 24, 80)

Funktionelle grammatik (fx s. 38)

... det giver mening ... **Meningsfuld** grammatik ... (fx læseplan, s. 31, undervisningsvejledningen s. 70))

Arbejdet med den tyske grammatik, med ordforråd, syntaks, morfologi og ordstilling skal altid betragtes i lyset af en **vellykket** kommunikation (undervisningsvejledningen, s. 70)

grammatikken skal anses som et **hjælperedskab** for kommunikation (s. 70)

giver det mening at arbejde med grammatikken i en **kontekst**; (fx et helt afsnit s. 70)

Last not least i fransk

‘funktionelt og kommunikativt sprogsyn’ (fx et afsnit overskrift s. 46) ‘sprogbrugsregler i en funktionel sammenhæng’ (fx s. 33)

‘forhold til kommunikationens funktionelle sammenhæng’ (fx s.38)

‘tilrettelæggelse, gennemførelse og evaluering af undervisningen’

‘Kommunikativt funktionelt sprogsyn’ (fx s. 24)

‘Den basale grammatik’ (fx s. 38)

‘... giver det mening for eleverne at arbejde med et sprogs grammatik, og de bliver i stand til at analysere og gennemskue sproglige strukturer’ (s. 55)

‘det er afgørende, at grammatikken altid ses i en sammenhæng’ (s. 69)

Det falder i øjnene:

begrebet 'grammatik' optræder som

- korrekt grammatik
- som grammatik parallelt til stavning, tegnsætning og layout
- Under funktionelle skriveaktiviteter, eller passend til genre og situation.

Grammatik forstås ikke som enten 'strukturalistisk' eller 'funktionel', men som begge

Sproglig opmærksomhed (på EMU kaldt et didaktisk princip)

Der findes henvisninger til sproglig opmærksomhed:

I Dansk i **fagets formål**, i **videns- og færdighedsmål**, i **læseplanen** (eks. 'begyndende opmærksomhed' s. 44)

I Fransk, engelsk, tysk finder vi begrebet i **undervisningsvejledningen** (ikke bindende) i

- afsnit om tværfaglighed (bl.a. tysk, fransk, s. 41; engelsk, s. 49)
- afsnit om sprogliglæringsstrategier (bl.a. engelsk, s. 36, fransk og tysk, s. 51)
- Afsnit om sprogligt fokus (bl.a. tysk, s. 69, fransk s. 66, engelsk s. 36)

Fortsat

For tysk, engelsk og fransk findes henvisninger:

I viden- og færdighedsmål: 'viden om ... fra andre sprog' (engelsk, s. 11, 17; fransk s. 11, 15; tysk s. 10, 16)

I læseplanen:

- I beskrivelsen af fagets identitet: 'inddrage viden fra andre sprog'...(komparation)
- I beskrivelsen af forskellige færdigheder: (viden om lærestrategier, skrive-, læse-, kommunikationsstrategier)
- I afsnit om intersprog
- i afsnit om fagets erkendelsesmåder m.fl.

For dansks vedkomne: i formål, kompetencer, læseplan... **fokus udelukkende** på nordisk, nordiske sprog og den nordiske kulturfællesskab

Organiserings- og arbejdsformer

Svarende til det deklarerede læringssynet er der fokus på variation
(ekspliciteret især i tysk)

Summa summarum

Fælles for alle

Sprogsynet, deklareret og understreget: **kommunikativt-funktionelt**

- **formel, strukturalistisk grammatikforståelse nævnes, den fylder mindre end den funktionelle grammatikforståelse**
- Der præciseres gentagne gange krav om kontekstualisering og meningsfuldhed
- Hvad angår den sproglige opmærksomhed og udnyttelsen af elevernes sproglige ressourcer konstateres en diskrepans mellem dansk og de andre sprogfag

Personligt tolker jeg faghæfternes syn på sprog som kompetencepræget og lærings- og undervisningssynet sociokulturelt

OBS: mit fokus i disse analyser har udelukkende vedrørt sprog)

Lad os tale sammen om **II styredokumenterne**

<https://docs.google.com/document/d/1isnmJMIRnJk7K3Qh3He9XUJkqSCcU6nKinW0Q55zdQU/edit>

II. styredokumenter:

hvad har I vidst?

meget lidt - man har nok en tendens til at tænke "det her burde I vide!" - men det er jo ikke sikkert eleven har lært det.

meget lidt

mindre end jeg troede

Jeg har aldrig haft kendskab til detaljer i grundskolens læreplaner for sprogfagene, så det er dejligt at få dette kendskab. Jeg har blot sammen med mine sprog kollegaer "gættet" ;) Næsten intet!

Som tidligere efterskolelærer kendte jeg det meste.

Som tidligere folkeskolelærer er det mit indtryk at læreplanernes indhold er ambitiøse og lægger et niveau som sjældent kan nås realistisk/ i virkeligheden. Der var i min optik meget meget langt fra indhold til praksis

hvad overrasker jer?

ambitionsniveauet!

at der er et så udpræget fokus på funktionel grammatik (hvilket jeg synes er godt - men ikke genkender fra mine egne elevers kunnen)(+3)

At der ikke er mere fokus på strukturalistisk grammatik, for at skabe et fundament, men positivt, at der er fokus på egentlig sprogbrug.

At det på nogle punkter minder om vores læreplaner, og så overrasker det, at der er så stor forskel på elevernes niveau.

II. den kulturelle praksis: undervisningspraksis i klasserummet

Baggrundstekster til mine analyser:

- a. Kvalitet i sprogundervisningen (lærerkognition) udelukkende fokus på folkeskolelærere
- b. Elev- studerende kognition (studiet findes udelukkende til tysk)
- c. GRAMMA 3 (større forskningsprojekt med fokus på grammatikundervisning i fagene dansk, engelsk og tysk)

(se referencelisten for fuldstændige titler, forfatter ...)

a. Lærerkognition

OBS: Studierne undersøger ikke direkte lærerkognition; mine analyseresultater er udledt fra lærers behov, ønsker og beskrivelser af forhold i praksis

Der er enighed om behov for forbedring af undervisningens rammer og ressourcer:

Et lille udpluk af citater:

Tysk: 'bedre kvalitet kræver flere ressourcer tiltag udefra' 'politisk vilje' 'samarbejde med alle sprogfag på tværs af uddannelserne' 'samarbejde på tværs af fag og uddannelser', 'sammenhængende sprogindsats på tværs af uddannelsesområdet'

Engelsk: 'få og dårlige muligheder for faglig opkvalificering : stram økonomi'

Fransk: 'efteruddannelse' 'ikke kvalificerede lærere der underviser faget'

Alle lærere på alle uddannelserne melder tilbage:

‘... at elever ikke opnår solide sprogkompetencer’ ‘... anser man elevernes og de studerendes engelskkompetencer for mangelfulde’

‘Manglende motivation hos nogle elever og studerende’

Sproglærerne har ikke de samme behov

Tysk: 'Behov for værktøjer til at **afdække**, hvad elever allerede kan'

'Behov for viden omkring undervisning med **fokus på grammatik 12%**'
(med fokus på ordforrådstilegnelse 20%, motivation 27%,
undervisningsdifferentiering 28%)

Engelsk: 'Behov for **redskaber til grammatikundervisning**', 'behov for mere viden og flere kompetencer i forbindelse med **CLIL**' behov for mere viden i forbindelse med engelsk **i samspil med andre fag** 'i forhold til grammatikundervisning behov for at kunne **differentiere** undervisning'

Min opsamling, min foreløbige tolkning

Lærere føler sig ikke klædt på på alle områder, som de skal dække (efterlyser efteruddannelser ...)

- Tysklærere savner testværktøjer og mere viden om differentiering
- Engelsklærere savner viden om grammatikundervisning
- Alle savner samarbejde på tværs af sprog
- Alle savner rammer og ressourcer, der gør det muligt at klæde elever på til det næste uddannelsesniveau

b. Tyskelevers og –studerendes kognition

Baggrund: Darayi-Hansen, P. et al (2020). Tyskelevers og tyskstuderendes kognition – opsummering af undersøgelsens centrale resultater. Et projekt støttet af Det Nationale Center for Fremmedsprog

Ønske om **kontakter**, om **autentisk sprogbrug**, om endnu højere prioritering af **ordforråd og mundtlighed**

Eleverne mener at **lytte forståelsen** ikke er tilstrækkeligt prioriteret (folkeskoleelevers udsagn)

Flertallet af elever/studerende på **alle** uddannelsesniveauer synes, at den **formelle [grammatik]** burde prioriteres, men at den **funktionelle tilgang** burde prioriteres i højere grad. (fortolkning?)

c. Gramma 3 – et forskningsprojekt i et teoretisk felt mellem lingvistik – didaktik og etnografi

Kabel, K. et al (2019). Gramma 3. Hvordan praktiseres grammatikundervisning i dansk, engelsk og tysk. Slutrapport. Lokaliseret 10.11.2020 på <https://www.videnomlaesning.dk/projekter/gramma3/>

Grammar 3

Forskningsspørgsmål: *Hvordan praktiseres grammatikundervisning i grundskolens tre største sprogfag dansk, engelsk og tysk? (2019, s. 7)*

Empirisk grundlag:

- Observationer af grammatikundervisning i udskolingen (7.,8.,9.)
Observeret 120 lektioner i dansk, 55 i engelsk og 40 i tysk (uanset tema for undervisningen) (2019, s. 8)
- Interviews

Begrebsforståelse, afgrænsning, operationalisering

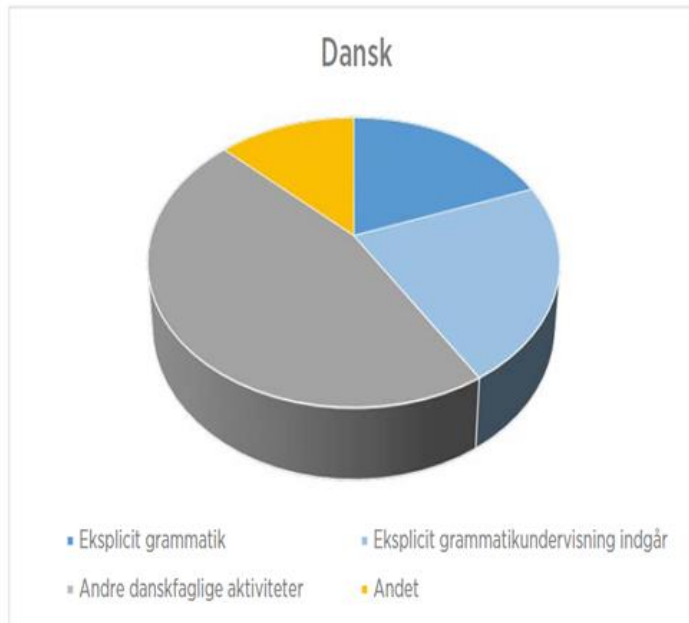
Bredt grammatik begreb: inkluderer et fokus på flere sproglige niveauer heriblandt kontekstniveauet

... som dækker verbalsproget (mundtligt og skriftligt) (2019, s. 9f.)

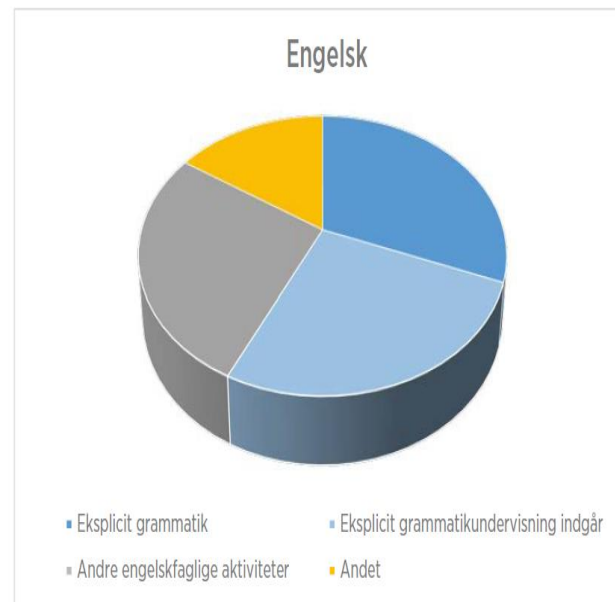
Empiriske data: observation, interview

Registreret, koderet og analyseret blev udelukkende eksplicit grammatikundervisning defineret som undervisning, hvor der rettes direkte opmærksomhed mod strukturer og regelmæssigheder på de sproglige niveau (2019, s. 10-12)

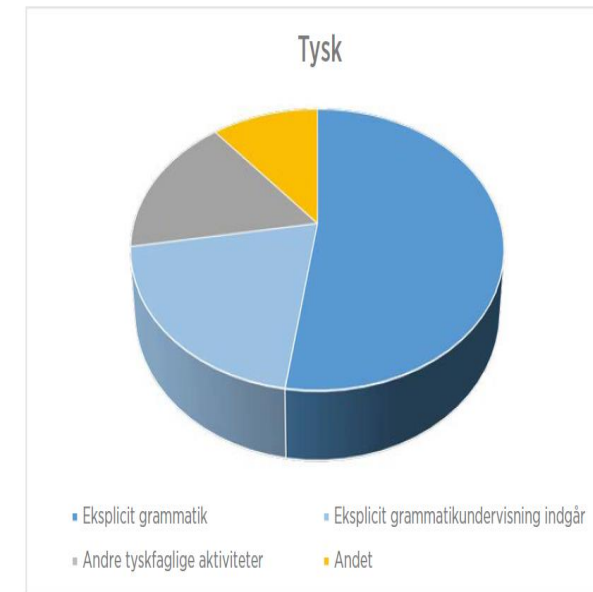
Et første fund: Tidsoptællingen

Figur 6: Tidsoptælling dansk.

Figur 7: Tidsoptælling engelsk.

Figur 8: Tidsoptælling tysk.

2019, s. 35-37

Et overordnet fund

[...] et overordnet fund , at der ikke er nogen organiseret dialog mellem fagenes lærere, og at eleverne hverken gennem henvisninger eller invitationer støttes i at opleve forbindelser mellem de tre fags grammatikundervisning (2019, s. 38)

Hvordan undervises der eksplicit grammatik i dansk?

2019, s. 38-44

Enten

- individuel traditionel og fælles traditionel fokus på ord- og/eller sætningsniveau

Eller

- kontekstualiseret - flere sproglige niveauer i spil med udgangspunkt i tekster

I engelsk?

2019, s. 45-50

individuel traditionel grammatikundervisning ser flertallet som værende i modstrid med den kommunikative sigte (interviews)

Kodet blev der 3 typer af eksplicit grammatikundervisning:

- Individuel traditionel
- Traditionel grammatikundervisning som projektarbejde
- gloseliste-undervisning (fokus på ordbetydning og stavemøde: indsætte dem i en sangtekst)

I tysk?

2019, 50-53)

- fælles traditionel (opgaver løses i fællesskab, gennemgås og rettes i fællesskab – et fælles metasprog om grammatik)
- traditionel varieret (bredt repertoire af aktiviteter, organisering og muligheder, når der undervises i eksplicit grammatik. (bevægelse, æstetiske processer, alle sanser, holistisk)
- kontekstualiseret (relevante kontekster, relevante adressater og genrer)

Hvad får jeg ud af det?

Alle studier bekræfter at

- Alle sprogfag har et kommunikativt funktionelt sprogsyn
- Alle fag kender til og underviser til en vis grad i formel og i funktionel grammatik
- I fagene arbejdes der metodisk forskelligt (kunne skyldes fagenes undervisnings traditioner)
- Der findes ingen samarbejde på tværs af sprogfagene på de observerede skoler (OBS kunne skyldes arbejdsstrukturer og organisering på institutionsniveau)
- Eleverne er bevidste om undervisningspraksisser, forståelser, vurderer praksis og melder egne ønsker

Fortsat

Min fortolkning:

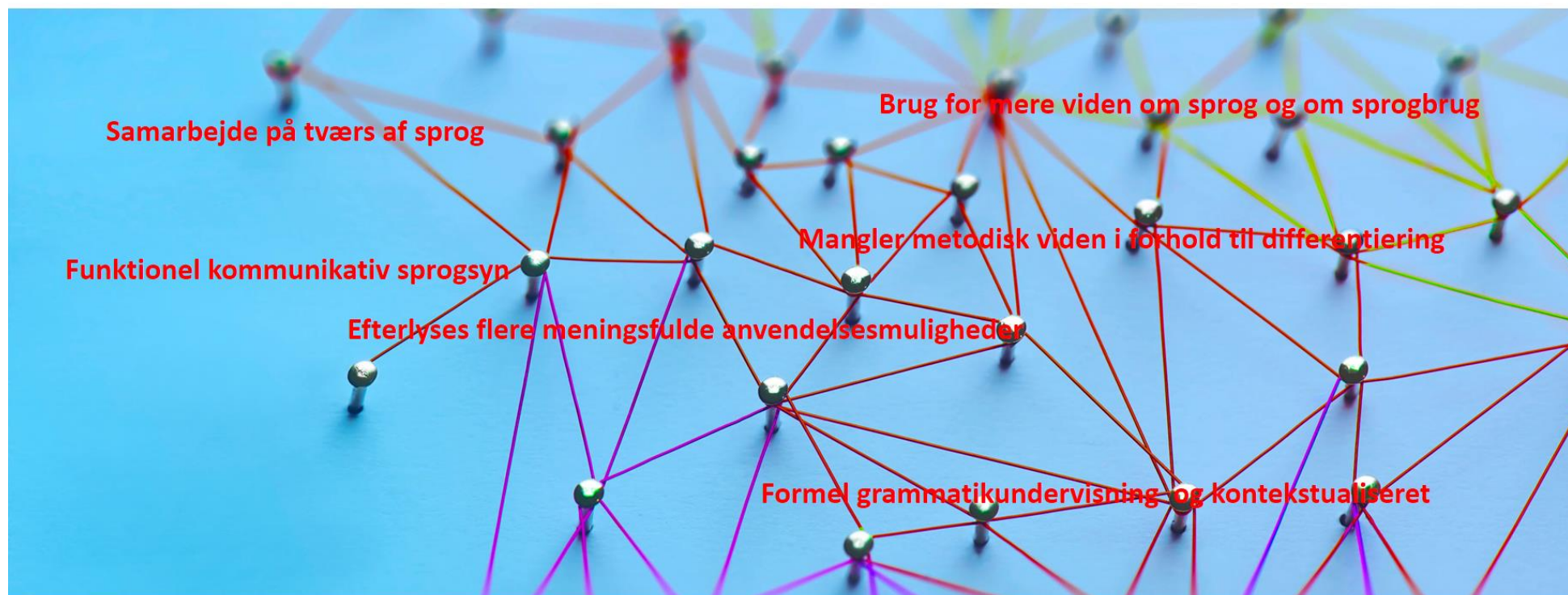
- man formidler et 'inkohærent og fragmentarisk' billede af sprog
- Sprogbevidsthed bliver 'privatiseret' ("tysksprog, dansksprog bevidsthed ... ?")
- man formidler ikke og bruger ikke et fælles metasprog

Fortsat

Afhjælpe?

- man bør institutionalisere brobygningskoncepter
- gøre efteruddannelsesstilbud obligatoriske (gerne fælles for folkeskole- og gymnasielærere)
- koncipere et sprogforståelsesmodul for Folkeskolens og ligeledes for læreruddannelsens sprogfag

Sprogundervisningens-landkort har mange hvide pletter, viden som der er behov for

Lad os tale sammen III. lærer kognition, elev kognition, Gramma 3.

- Hvad overrasker jer?
- Hvad vil I spørge om? Hvilke områder mangler vi at belyse?
- Hvilke opmærksomhedspunkter vil I prioritere?
- Hvad kan man umiddelbart gøre for at forbedre overgangen?

Link

<https://docs.google.com/document/d/1isnmJMIRnJk7K3Qh3He9XUJkqSCcU6nKinW0Q55zdQU/edit>

III: lærer kognition, elev kognition, Gramma 3.

Hvad overrasker jer?

Hvor lidt sammenhæng der er mellem fagene i folkeskolen (+2)

At der ikke arbejdes på tværs med et fælles begrebsapparat

- det ville være et stort ønske med et metasprog

at man ikke har indset, at det giver god mening at lære eleverne de latinske betegnelser fra starten

Hvad vil I spørge om? Hvilke områder mangler vi at belyse?

som spanskunderviser savner jeg eventuel info om spansk i grundskolen (i det omfang det eksisterer)

Det er min oplevelse, at der er en stor kløft mellem vores AP-undervisning og elevernes viden. Dine undersøgelser viser, at de faktisk undervises i grammatik, men kan det skyldes, at sproginteresserede elever søger STX i stedet for det merkantile gymnasium?

Hvilke opmærksomhedspunkter vil I prioritere?

At pointere de fælles områder mellem sprogfag og dansk (fx)

At der sættes mere fokus på anvendelsen af sproget. Eleverne skal have succesoplevelser med at anvende sproget aktivt.

At få et fælles sprog om grammatik sproglærerne imellem, så de på gymnasialt niveau oplever en sammenhæng

Hvad kan vi umiddelbart gøre for at forbedre overgangen?

et erfa-rum, hvor sprogundervisere fra grundskole og gymnaser, kan udveksle holdninger

Efteruddannelse for gymnlærere og folkeskolelærere er en rigtig god ide

Referencer samlet

Behovsanalyser for tysk, engelsk, fransk findes alle projektbeskrivelser og rapporter på NCFF's hjemmeside, bevilligede projekter:

<https://ncff.dk/projekter/bevilligede-projekter/behov-og-viden/>

Darayi-Hansen, P. et al (2020). *Tyskelevers og tyskstuderendes kognition – opsummering af undersøgelsens centrale resultater. Et projekt støttet af Det Nationale Center for Fremmedsprog* lokaliseret 10.11.20 https://static-curis.ku.dk/portal/files/241313558/Opsummering_Tyskelevers_og_studerendes_kognition.pdf

Kabel, K. et al (2019). *Gamma 3. Hvordan praksiseres grammatikundervisning i dansk, engelsk og tysk. Slutrapport.* Lokaliseret 10.11.2020 på <https://www.videnomlaesning.dk/projekter/gramma3/>

Krogh, E. (2003). *Et fag i moderniteten: Danskfagets didaktiske diskurser.* Odense: Syddansk Universitet

Krogh, E. (2011). *Undersøgelse af fag i et fagdidaktisk perspektiv.* In E. Krogh & F. V. Nielsen (Eds.), *Sammenlignende fagdidaktik* (Vol. Cursiv, 7, pp. 33-51): DPU, Aarhus Universitet.

Faghæfter: EMU <https://emu.dk/grundskole>

Tak for i dag